

De Onlanden

Mei 2024

In deze Nieuwsbrief:

De otter en de bever in De Onlanden anno 2023 **p.1**; Zwaluwen van De Onlanden **p.3**; Doe een oevercheck **p.8**; Paddenstoelen in De Onlanden **p.8**

Hoop, Lef en Trots

Na maanden onderhandelen en Twitteren ligt het er dan: het regeerakkoord op hoofdlijnen. Al lezend bekruipt me een uitermate naar gevoel. In de paragrafen over onze leefomgeving lees ik voor mij nieuwe definities van Hoop, Lef en Trots. Hoop dat alles bij het oude zal blijven, als we maar blijven doen wat we deden. Ook al verandert de wereld om ons heen in rap tempo, warmt de aarde op en raakt ze steeds verder uitgeput. En lef. Het lef om te nemen wat we nodig denken te hebben zonder er ook maar iets voor terug te geven. Trots dat we het alleen wel zullen fiksen.

Op mijn fiets door De Onlanden zie ik dat niets minder waar is. Alles hangt van relaties aan elkaar. Het is een bonte mengeling van planten en dieren die elk hun weg in dit landschap vinden. Ze gaan zelden rechtstreeks een relatie aan met de ander, ze dansen als het ware in en met hetzelfde landschap. Samen weven ze een sterk web waarin ze samen overleven. In iets meer dan een decennium is zo een robuust natuurgebied ontstaan wat nog steeds verder ontwikkelt en ruimte biedt aan zowel meer soorten als aan meer individuen.

Wij lijken de kunst van het dansen en het ambacht van het weven verleerd. Dat zal onze wereld verarmen. Ik hoop van harte dat we blijven leren van de prachtige natuur om ons heen. Ons verwonderen en ons onderdeel maken van dat levende web.

Lieselot Smilde, redactie

De Otter en de Bever in De Onlanden anno 2023

Al sinds de komst van de Otter in De Onlanden, in 2013, wordt het wel en wee van deze dieren gevolgd door het zoeken van sporen (spraints) en het ophangen van wildcamera's op plekken waar otters vaak passeren. Meer recent, in 2020, is daar de Bever bij gekomen. Aan de hand van knaagsporen wordt gekeken waar ze zich ophouden en af en toe wordt met een wildcamera een kijkje genomen bij het leven bij de burcht. De resultaten zijn samengebracht in de rapportage "De Otter en Bever in De Onlanden, ontwikkelingen in 2023". Deze is te vinden op onze site ([klik hier om naar de rapportage te gaan](#))

Het lijkt nog altijd erg goed te gaan met de otter in De Onlanden. Het waterrijke gebied heeft, met name langs de slenken, grote gebieden die ontoegankelijk zijn voor mensen en daardoor rust en ruimte bieden aan otters en vele andere diersoorten.

Ook de Bever doet het goed. Er is ondertussen een familie bever met een jong en we zien hun sporen op steeds meer plekken in het gebied. Dat is goed nieuws voor de flora en fauna die van het gedrag van de Bever profiteren. De Bever is immers een sleutelsoort. Dit betekent dat hij afwisseling brengt in bestaande systemen. Door het omknagen van bomen zorgt de bever voor open plekken en dood hout. Op deze plekken ontstaat ruimte voor planten die op hun beurt weer vlinders en andere insecten aantrekken. Ook amfibieën en reptielen profiteren hiervan (bron: Zoogdiervereniging).

Maar er zijn ook zorgen. Er zijn het afgelopen jaar meer Otters omgekomen in en rond De Onlanden dan ooit tevoren. Veel dieren worden doodgereden op de rijks- en provinciale wegen. Het is belangrijk om daarbij op regionale schaal te kijken. De Onlanden ligt op het kruispunt van twee belangrijke landschapsecologische systemen. De Onlanden vormt een soort binnendelta voor de beken die van het Drents Plateau naar de Waddenzee stromen. Ook is De Onlanden een van de natte moerasgebieden in de laagveengordel van Groeningen die van Fryslân, via Leekstermeer, Paterswoldsemeer, Zuidlaardermeer en Schildmeer tot aan Duitsland loopt. Voldoende rustig en geschikt leefgebied én

Ottersporen, foto door Sonja van der Wijk

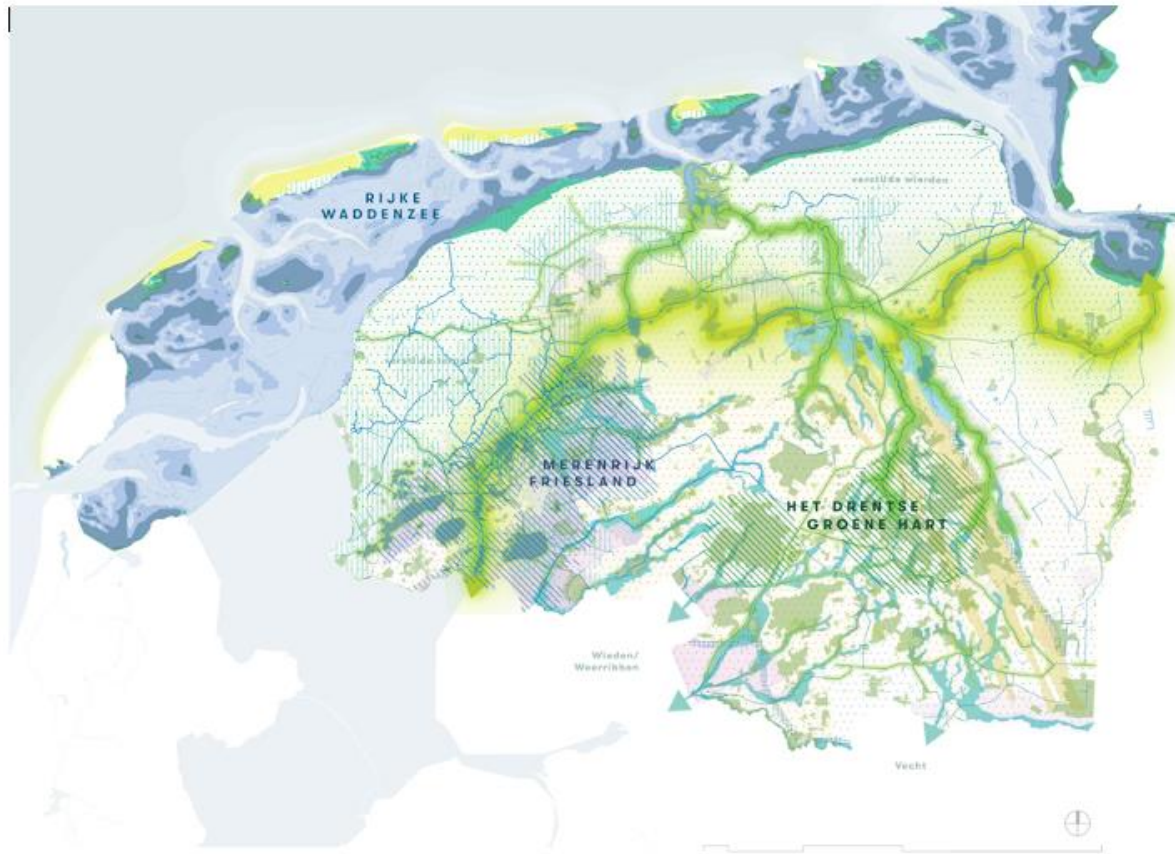

Jonge bever, foto door Theo Bus

goede en veilige verbindingen op deze schaal zijn belangrijk voor een sterke populatie met voldoende genetische variatie.

Daarom zijn we als stichting in gesprek met overheden en terreinbeheerders om te kijken waar de knelpunten liggen en wat ervoor nodig is om deze op te lossen. Het terugbrengen van het aantal slachtoffers vraagt een gezamenlijke aanpak.

Zonder de vrijwilligers van de CaLutra groep voor De Onlanden zouden we de otters en de bevers niet kunnen volgen. Met dank aan Theo en Melanie Bus, Sjoerd Geelink, Michel Wijnhold, Virry

Bron: *De Kracht van het Noorden, bouwstenen voor een groen en vitaal Noord Nederland (visiekaart)*

Schaafsma, Frank Kruk en Douwe Klijnstra voor de waarnemingen. En aan Sonja van der Wijk voor het schrijven van de rapportage.

Lieselot Smilde, redactie

Met dank aan: Sonja van der Wijk en de CaLutra groep voor De Onlanden.

Zwaluwen van De Onlanden

Wie door De Onlanden wandelt of fietst kan verschillende soorten zwaluwen tegenkomen: boerenzwaluwen, huiszwaluwen en oeverzwaluwen. Geen van die soorten vinden in moerasgebieden natuurlijke nestgelegenheden. Maar er is wel volop voedsel: vliegen, muggen en andere insecten die ze in grote hoeveelheden naar binnen werken. En met een beetje hulp van ons mensen, binnen en buiten het natuurgebied, vinden ze ook ruimte om te nestelen.

Alle Nederlandse (gier)zwaluwsoorten laten sinds de jaren '50 van de vorige eeuw een sterke achteruitgang zien. Belangrijke oorzaak is de intensivering van de landbouw. Door intensief landgebruik en door gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest is het aantal insecten

dramatisch gedaald. Daardoor wordt het voor de zwaluwen, die niet alleen zichzelf maar ook hun kroost met insecten voeden, steeds moeilijker om succesvol jongen groot te brengen (bron: [SOVON](#)). Natte, insectenrijke natuurgebieden zoals De Onlanden worden daardoor steeds belangrijker voor het voortbestaan van deze soorten.

Een andere oorzaak van de achteruitgang ligt mogelijk in de overwinteringsgebieden in Afrika. Wanneer ook daar minder insecten zijn, kunnen de vogels onvoldoende opvetten en zijn ze verzwakt wanneer ze de lange reis naar de broedgebieden afleggen.

Boerenzwaluw (*Hirundo rustica*)

De Boerenzwaluw is misschien wel de bekendste Nederlandse zwaluwsoort. Toch staat de soort aangemerkt als 'gevoelig' op de Rode Lijst, wat betekent dat de soort achteruit gaat. Waar de soort zich begin deze eeuw leek te stabiliseren of zelfs te herstellen, is sinds 2019 landelijk de stand van de boerenzwaluw in Nederland met ongeveer een zesde afgenomen.

De boerenzwaluw is een elegante vogel, blauwzwart van boven, roomwit van onder, voorhoofd en kin roodbruin en met een lange gevorkte staart. Ze vliegen behendig door de lucht om insecten te vangen (vooral enorme hoeveelheden muggen), ondertussen voortdurend [kwetterend](#). Zelfs drinken doen ze vliegend, ze scheren vlak boven het wateroppervlak en steken daarbij af en toe hun snavel in het water. Eind maart komen de eerste Boerenzwaluwen weer naar Nederland om te broeden, in september en oktober verzamelen de vogels zich in grote groepen voor de reis terug naar West- en Centraal Afrika (bron: Vogelbescherming).

Gezenderde boerenzwaluw. Foto: Jouke Altenburg (bron: www.NatureToday.com)

Door het volgen van gezenderde vogels weten we inmiddels dat ze zich om te overwinteren over een groot deel van Afrika, tot diep in Zuidelijk Afrika verspreiden. Ze leggen wel 420 km per dag af. De reizen zijn soms bar. In een jaar met veel zandstormen boven de Sahara bleek dat maar liefst vier van de acht gezenderde boerenzwaluwen op hun terugreis naar Europa boven de Sahara omkeren en honderden kilometers terugvliegen om eerst aan te sterken en het dan nog eens proberen (bron: [Nature Today](#))

Het tellen van het aantal broedparen is in De Onlanden geen sinecure. Doordat boerenzwaluwen gebonden zijn aan gebouwen en bruggen is het aantal broedparen lastig in te schatten. Zeker tijdens broedvogelinventarisaties, die een uur voor zonsopgang beginnen, klopt je niet zomaar even aan bij mensen om te vragen of je in hun schuur mag kijken. Ook het zoeken naar nesten onder bruggen is een uitdaging zonder kano of boot. Soms leveren (toevallige) gesprekken met bewoners aanvullende informatie op over broedlocaties.

Ondanks deze onzekerheden lijkt er ook in De Onlanden sprake van een teruggang van de boerenzwaluw. In een botenhuis waar in 2021 nog tien nesten zijn gevonden, waren daar in 2022 nog vier van over. In de afgelopen jaren zijn er ook regelmatig nesten gevonden onder bruggen maar dat lijkt op zijn retour met onder slechts één brug nog vijf nesten.

Huiszwaluw (*Delichon urbicum*)

De Huiszwaluw wordt ook wel 'metselaar in smoking'. Met zijn zwarte bovenzijde, op de schouders blauwglanzend, witte onderzijde tot aan de snavel en opvallende witte stuit lijkt hij wel een smoking aan te hebben. Oorspronkelijk metselen ze hun komvormige nesten tegen rotswanden. Maar huizen van baksteen of beton voldoen ook prima. Daarmee is de Huiszwaluw een echte cultuurvolger. Ze zijn ook goed te herkennen aan hun [ingetogen, borrelende, kwetterende zang](#). Vanaf half april komen de Huiszwaluwen weer naar Nederland. Tussen eind juli en oktober vertrekken ze, via Frankrijk en Italië, naar tropisch en Zuidelijk Afrika (bron: Vogelbescherming).

De Huiszwaluw broedt graag in kolonies. Ze waren volop in steden te vinden maar sinds de jaren '60 van de vorige eeuw is hun aantal met zeker 75% afgenomen en lijken ze verdwenen uit veel van onze steden. Daarmee heeft ook de huiszwaluw de status 'gevoelig' op de Rode Lijst (bron: Vogelbescherming).

Voor De Onlanden lijkt de trend voor de huiszwaluw vanaf 2018 positief. In de woonwijk Ter Borch zijn afgelopen jaar 176 nesten geteld, waarbij er een verschuiving naar het noorden van de wijk lijkt plaats te vinden. Ook bij de gebouwen van Cnossen aan het Leekstermeer zit een kolonie.

In 2018, het was toen het jaar van de Huiszwaluw, is in de woonwijk Ter Borch een project gestart om de huiszwaluwen te helpen. De huizen in Ter Borch zijn geschikt omdat ze een witte dakoverstek hebben waar de huiszwaluwen hun nesten onder kunnen metselen. In de eerste jaren gingen echter veel nesten verloren omdat de (grijze) keileem van de Madijk te weinig klei bevatte om stevige nesten te maken. Daarom is (gele) keileem van de Hondsrug aangevoerd. Deze vindt gretig aftrek, wat te zien was aan gele opgemetselde banden op nesten die eerder helemaal grijs waren. In de zomer worden wandelaars op de Madijk gevraagd de keileemplaatsen water te geven. Dit kan met een emmer die aan een touw in het Eelderdiep gevuld kan worden. In de Nieuwsbrief van [juni 2018](#) is hier aandacht aan besteed en in 2019 is een uitgebreid [artikel van de hand van René Dantuma in De Grauwe Gors](#) (het tijdschrift van Avifauna Groningen) verschenen.

Half huiszwaluwnest in Ter Borch, met gele/grijze keileem en veenmodder gemetseld op de zeer gladde aluminium muur. Foto: René Dantuma.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

De Oeverzwaluw is een bruine vogel met witte onderkant en een duidelijke bruine borstband. Ze hebben een wat [raspende roep](#). Oeverzwaluwen houden van open terrein met zoet water en veel muggen of andere insecten. Daarmee is De Onlanden een ideaal foerageergebied. Echter, om te

broeden hebben ze een kale zandige of lemige steilwand nodig waar ze hun nestholen in kunnen uitgraven, tot wel 120 centimeter diep. Die steilwanden zijn bijvoorbeeld aan de grote rivieren en natuurlijk stromende beken te vinden, waar het water af en toe een stuk van de oever wegslaat. De eerste oeverzwaluwen komen in maart ons land binnen. Tussen juli en oktober verzamelen ze zich in grote groepen voordat ze naar de Sahel-regio terugvliegen. (Bron: Vogelbescherming)

In De Onlanden zijn geen steilwanden te vinden, maar insecten en riet zijn er volop. Daarom heeft het Groninger Landschap in 2015 bij de Lettelberterpetten een Oeverzwaluwwand aangelegd. Hierover is in eerdere nieuwsbrieven al geschreven: [juni 2015](#), [juni 2019](#), [juni 2020](#) en [november 2021](#). In eerste instantie was een tien meter lange wand met 60 gaten en daarachter een zandlichaam geplaatst met daarvoor water zodat predatoren niet bij de nestgangen kunnen komen. De zwaluwen wisten de wand direct te vinden maar kwamen in 2015, 2016 en 2017 niet tot broeden. In 2018 is naast de betonnen wand 'lokszand' aangelegd. Dit is een berg met zand waarvan één kan steil gemaakt is zodat het lijkt op een natuurlijke steilwand in de hoop dat ze zo tot broeden zouden komen. Het is onbekend of het door het 'lokszand' kwam, maar datzelfde jaar hebben er vijf paar oeverzwaluwen gebroed. In 2019 waren er al 51 nestgangen bezet. Ook in het naastgelegen zandlichaam zaten dat jaar nog acht broedparen. Deze hebben echter niet tot vliegvlugge jongen geleid omdat ze zijn opgegeten door een bruine rat (bron: Karlijn Oosterhuis).

Pas uitgevlogen oeverzwaluwen. Foto's: Karlijn Oosterhuis.

Vanwege het succes van de betonnen wand, zijn in 2020 nestkasten naast de oorspronkelijke wand geplaatst met nog eens 59 gaten. Eerst leken de vogels een voorkeur te houden voor de betonnen wand maar die lijkt af te nemen. Wel is het zo dat de bovenste nestkasten die het dichtst bij de betonwand liggen het eerste vol zijn (mondelijke mededeling René Oosterhuis). De berg met lokszand ligt er ongebruikt bij.

Het nestkasten complex voor oeverzwaluwen is nog betrekkelijk uniek in Nederland. Voordeel van de nestkasten is dat ze aan de achterkant geopend kunnen worden. Zo kan het broedsucces en de ontwikkeling van de jongen goed gevolgd kan worden zonder de dieren te verstoren – zodra de nestkast weer gesloten is, is te horen dat de ouders terug op het nest komen. Ook kunnen de vogels geringd worden om kennis te verzamelen over de reizen die de vogels afleggen en hoe lang ze leven. Zo is er in 2022 één van de geringde jongen negen dagen na het uitvliegen teruggevangen op Schiermonnikoog (bron: Karlijn Oosterhuis). Ook zijn er inmiddels Onlander jongen teruggemeld uit Friesland en Noord-Holland. Tot eind augustus kijkt René Oosterhuis wekelijks bij de kasten om de jongen te volgen. Zodra ze zijn uitgevlogen wordt dat wat lastiger. Ze komen nog vaak terug naar de

broedgangen, maar niet altijd naar die waar ze geboren zijn. Ze kruipen graag bij elkaar om samen te slapen (mondelijke mededeling René Oosterhuis).

Verzamelen voor de grote trek naar het Zuiden

Voordat de zwaluwen naar het zuiden vliegen om te overwinteren, gebruiken ze vaak grote rietvelden als slaappleats. In het najaar komen dan ook uit de wijde omgeving boeren-, huis- en oeverzwaluwen naar de rietvelden van De Onlanden. Op 25 augustus 2023 zijn vanaf het bankje op de voormalige vuilstort bij de Bolmert zo'n 700 boerenzwaluwen, 200 oeverzwaluwen en 100 huiszwaluwen gezien die daar in het riet neerstreken om te gaan slapen (waarnermer: René Oosterhuis). Vanuit De Onlanden doen ze nog het IJsselmeer en de randmeren aan voordat ze doortrekken naar Afrika.

En dan is er nog de gierzwaluw (*Apus apus*)

De gierzwaluw hoort, in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, niet tot de familie van de zwaluwen (*Hirundinidae*) maar tot de familie van de gierzwaluwen (*Apodidae*). Ze zijn meestal hoog in de lucht te vinden en door hun sikkelvormige vleugels en [scherpe, gierende geluid](#) (srie-srie-srie) makkelijk te herkennen. Het zijn ontroerende vogels met hun onvoorstelbare leven in de lucht (de eerste vier jaren van hun leven vliegen ze non-stop) en hun poten waarmee ze niet meer kunnen lopen maar zijn aangepast om aan rotsen en muren te hangen.

Gierzwaluw bij nestholte, Oosterhaar, 8 juli 2012 Foto: Gerrit Kiekebos (Bron: Grouwe Gors 2016)

De gierzwaluw broedt oorspronkelijk in holtes in rotsachtig landschap maar heeft, net als de huiszwaluw, een plek tussen de mensenbewoning gevonden. Vanaf april komen ze naar Nederland om te broeden en tussen juli en augustus trekken ze naar Afrika, tussen Mali en Congo (bron: Vogelbescherming)

Omdat woningen beter geïsoleerd worden en anders, met minder holtes gebouwd worden, staat het aantal geschikte broedplaatsten (onder dakpannen of loodflappen) onder druk. In de dorpen rond De Onlanden zijn op sommige huizen houten gierzwaluwkasten opgehangen. Zo heeft het IVN Eelde Paterswolde al ca 15 jaar een project om dorpsbewoners te stimuleren gierzwaluwkasten op te (laten) hangen als alternatief voor verloren gegane locaties. Er is een redelijke bezetting van de kasten. In de stad Groningen worden bij sommige nieuwbouwprojecten kunstmatige nestgelegenheden ingemetseld (mondelijke mededeling Leo Stockmann). Omdat ze lange afstanden afleggen bij het foerageren, is het moeilijk te zeggen in welk dorp of stad de gierzwaluwen die over De Onlanden vliegen wonen.

Mens en vogel

Het verhaal van de zwaluwen en gierzwaluwen is er eentje van aanpassen en kansen benutten. Het zijn flexibele vogels die de kansen benutten die ze krijgen. Met hun trek over lange afstanden zijn ze echter ook kwetsbaar voor achteruitgang van broedgebieden en voor achteruitgang in de overwinteringsgebieden. In De Onlanden kunnen we ze helpen door ons te blijven inzetten voor een krachtig wetland met een overvloed aan insecten. Rond De Onlanden kunnen we ze plekken geven

om te broeden en hun jongen groot te brengen door in en om onze huizen nestgelegenheid te bieden en, voor de oeverwaluw, goede nestwanden aan te leggen.

Bronnen:

- "Broedvogels in De Onlanden in 2023" <https://www.deonlanden.nl/broedvogelrapportages/>
- Profielwerkstuk Karlijn Oosterhuis., 2023. Vogelringonderzoek aan Oeverwaluwen in de Lettelberterpetten.

Lieselot Smilde

Met dank aan: René Oosterhuis, vrijwilliger voor SOVON Vogelonderzoek Nederland

Doe een oevercheck

De oevercheck is een jaarlijks burgeronderzoek van Naturalis Biodiversity Center in Leiden. Doel is om de oevervegetatie in Nederland in kaart te brengen. Want de samenstelling van de oevervegetatie geeft een beeld van de kwaliteit en de biodiversiteit van de oevers in Nederland.

Iedereen kan meedoen en je hoeft geen plantenskundige te zijn, op de site mijnoeverplanten.nl staat een overzicht van soorten en alle verdere informatie die je nodig hebt om mee te doen. Het gaat niet alleen om oevers in natuurgebieden zoals De Onlanden maar om alle oevers. Let er wel op dat als je in De Onlanden wilt inventariseren, je dit alleen doet bij oevers die vanaf de fiets- of wandelpaden te bereiken zijn om verstoring te voorkomen.

In 2023 heeft stichting Natuurbelang De Onlanden de vegetatie op de oeverzones langs twee dijken in De Onlanden geïnventariseerd. Deze rapportage is terug te lezen op onze site ([klik hier voor de rapportage](#)).

Lieselot Smilde, redactie (bron: NatureToday.com)

Burgeronderzoeker voert een oevercheck uit. (Bron: Jacqueline Henrot, www.naturetoday.com)

Paddenstoelen in De Onlanden

Wie veel paddenstoelen wil zien weet dat die vooral zijn te vinden waar bomen (en struiken) staan. Dan moet je dus in een bosrijke omgeving zijn en niet in zompige dreven vol wuivend riet zoals in De Onlanden. In zo'n omgeving is schraalhans keukenmeester als het op soortenrijkdom aankomt. Maar er zijn meerdere plekken in De Onlanden die hiervan afwijken, zoals de Lettelberterpetten ten noorden van het Leekstermeer en De Kleibosch bij Foxwolde. Het Groot Waal heeft goede tijden gekend, maar sinds het waterpeil er is verhoogd, wat een funeste uitwerking had op een groot deel van de aanwezige mycoflora, is het daar te nat om nog te verkeren. Goed beschouwd geldt dat ook voor het noordelijke deel van De Kleibosch. Daar liep eens een pad doorheen, maar de zaak is daar zo verwilderd, vooral met bramen, dat het nog nauwelijks is terug te vinden.

De bulk aan soorten, die we vooral vanaf de nazomer aantreffen, bestaat uit afbrekers van organisch materiaal: de saprotrofe soorten. Daarnaast is er een vrij grote groep van symbionten, meest plaatjeszwammen (en boleten). Dit zijn zwammen die mycorrhiza vormen met bomen. Niet alle bomen kennen zo'n verbond met wederzijds voordeel. Maar elzen, populieren en wilgen kennen tal van begeleidende soorten en dat geldt ook voor eiken op de iets hogere delen in De Onlanden. Naast deze twee vormen kennen we parasitaire soorten. Een bekende is de Sombere honingzwam (*Armillaria ostoyae*) die zich vaak in grote groepen manifesteert. Voor fotografen zijn het mooie objecten!

Heel wat mooier dan het Vals essenvlieskelkje (*Hymenoscyphus pseudoalbidus*), een vuilwit, kortgesteeld rond schijfje van 1 - 2 mm dat op de bladstelen van essen groeit. Deze behoort tot de zeer omvangrijke groep van de zakjeszwammen (ascomyceten). Het mycelium van dit 'valse krengetje' tast het kernhout van zijn gastheer, de es, aan die door voortgaande verzwakking vaak sneuvelt. Deze ziekte staat bekend als de essentaksterfte en is in de jaren '90 van de vorige eeuw vanuit de Baltische staten en Polen hiernaartoe gekomen. Voor die tijd zag je identieke, alleen maar goedaardige zwammetjes, dus met een saprotrofe werking, op de bladstelen van de es: het Essenvlieskelkje (*H. albidus*). Het verschil tussen beide is pas na microscopisch onderzoek vast te stellen, hetgeen moet gebeuren om als soort gevalideerd te worden.

In dit artikel wil ik me beperken tot wat we zoal aan kunnen treffen in De Kleibosch. Met de Paddenstoelenwerkgroep Noordenveld komen we er met enige regelmaat voor een inventarisatie, maar nog vaker ga ik in mijn eentje kijken. Een populair wandelgebied is het niet, want na overvloedige regenval is het vanwege de potklei vaak langdurig moeilijk begaanbaar. Eerlijk gezegd vind ik het best prettig er alleen te verkeren, maar het is vrij toegankelijk gebied en dus kom je af en toe andere wandelaars tegen. Sommigen zijn best geïnteresseerd als ik met mijn

paddenstoelenactiviteiten bezig ben en dan is het leuk wanneer ik ze toevallig de scharlakenrode Kleibosrussula (*Russula pseudointegra*) kan showen. Meestal komt dan de vraag of die naam eraan is gegeven dankzij het voorkomen in dit gebied. Dat is niet zo. De naam ontleent hij aan het voorkomen langs de grote rivieren (het fluviaatle district) waar (rivier)klei is afgezet. Een soort die er iets op lijkt met hetzelfde verspreidingsgebied en die hier ook voorkomt, is de Roze geelplaatrussula (*R. decipiens*). Naast de kleur verschilt de Kleibosrussula hier van door een karakteristieke geur van latexverf. Anderen houden het op de geur van appelmoes in blik.

Kleibosrussula, foto door Geert de Vries

Het is niet voor niets dat mycologen veelvuldig paddenstoelen besnuffelen. Bij veel zwammen leidt het tot het direct benoemen van een bepaalde soort. Zo kunnen vezelkoppen melig ruiken, maar ook spermatisch. Andere zwammen ruiken naar rotte kool, hebben een bokkengeur of ruiken juist fruitig. Soms wordt een geur omschreven als een mufte kelderlucht, maar ook als de geur van chocolade, zweetvoeten, fietsbanden, etc. In de pakweg 25 jaren dat ik me met paddenstoelen bezighoud heb ik heel wat omschrijvingen te horen gekregen. Overigens waren die lang niet altijd eenduidig en verschilden de interpretaties nogal eens.

Een groot verschil met 25 jaar geleden is het aantal soorten dat we in Nederland kennen. Toen ik begon waren dat er pakweg 3600, maar inmiddels gaat het al in de richting van 5500 soorten. De meeste nieuwelingen zijn van die pietluttige ascomyceten. Daar worden er hier en wereldwijd steeds meer van ontdekt. Het gaat om indrukwekkende aantallen! In De Kleibosch houden we het iets bescheidener, maar met zo'n 750 soorten valt ook daar genoeg te ontdekken. Er zitten best veel bedreigde soorten bij, waarvan er veel voorkomen in de eikenlaan die de twee bosgebieden van het gebied scheidt. Vanwege het mycologische belang wordt deze laan door Het Drentse Landschap, die eigenaar is van het gebied, ecologisch beheerd waarbij het maaisel in het najaar wordt afgevoerd. Bovendien zijn er eiken op de open plekken geplant om de laanstructuur te herstellen. Zo'n bedreigde soort die er werd ontdekt is de Spikkelsneerussula (*R. illota*) die elders in Nederland in slechts 8 andere atlasblokken is waargenomen. De geur van deze kloeke, okerkleurige russula wordt in de 'Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe' omschreven als: ruikend naar bittere amandelen, gemengd met een ranzige component. De Amandelrussula (*R. grata*), die hier ook voorkomt, ruikt uitsluitend naar bitterkoekjes. Verder heeft de Spikkelsneerussula kenmerkende vlokjes op de lamelsnede en op de steel.

Amandelrussula, foto door Jaap Wisman

Goudporieboleet, foto door Marjon van der Vegte

De eikenlaan is landelijk vermaard bij mycologen, mede dankzij de aanwezigheid van tal van bijzondere boleten. Zo is er onder meer de Bleke boleet (*Butyriboletus fechtneri*) waargenomen, de Fraaie roodnetboleet (*Rubroboletus legaliae*) en de Goudporieboleet (*Hemileccinum impolitum*). Boleten werken net als alle russula's samen met bomen, maar er is één uitzondering en dat is de Kostgangerboleet (*Pseudoboletus parasiticus*). Deze parasiteert de vruchtlichamen van de Gele aardappelbovist (*Scleroderma citrinum*) die uiteindelijk helemaal verschrompelen. Er is nog een opmerkelijke aan boleten verwante soort en dat is de Goudplaatzwam (*Xerocomus pelletieri*) die, zoals de Nederlandse naam al

Kostgangerboleet, foto door Cees Koelewijn

duidt, plaatjes heeft, daar waar alle boleten buisjes hebben. Ik had hem graag op mijn soortenlijst bijgeschreven, maar om hem te kunnen zien maak ik de meeste kans in Zuid-Limburg. Toch is het ook daar een zeldzame verschijning.

Dat mag ook worden gezegd van de Streephoedridderzwam (*Tricholoma sejunctum*), ook al zo'n paddenstoel van het fluviatiele district. Ridderzwammen (ca. 40) zijn meestal kloeke verschijningen. Op het eind van de vorige eeuw was er in de laan een waarneming van geweest, maar na jaren van afwezigheid was de moed opgegeven hem er weer aan te treffen. Maar plots stond er een mooie groep exemplaren te pronken en dat was wel zeven jaar later. Al die tijd is de schimmel aanwezig geweest, maar was nooit tot fructificatie gekomen. Dat gebeurt vaker, ook wel bij planten zoals bij orchideeën.

Streephoedridderzwam, foto door Henk Huijster

Een aparte verschijning in de laan is de Geringde vaalhoed (*Hebeloma radicosum*). Qua kleur valt hij misschien niet echt op, maar er zijn andere kenmerken (geur van marsepein) waardoor hij opvalt en dat betreft ook zijn leefwijze. Met zijn lange wortel, die net zo lang als de steel is, reikt deze tot in ondergrondse muizenesten die als extra voedingsbron dienst doen.

Geringde vaalhoed, foto door Cees Koelewijn

Ik heb het hier nog steeds over symbionten, zwammen die dus mycorrhiza vormen. Zo is er een groep van meer dan driehonderd gordijnzwammen en vezelkoppen die in De Kleibosch veel vertegenwoordigers kent. Vezelkoppen zijn vaak onopvallende, bruin getinte zwammetjes. Om ze te benoemen is veelal een microscoop nodig. Aan de hand van sleutels leiden microscopische kenmerken, als alles goed gaat, uiteindelijk naar een naam. Gordijnzwammen zijn een stuk lastiger op naam te brengen. Dat moet vooral macroscopisch gebeuren; op het oog dus. Dat lukt lang niet altijd waardoor er tijdens excursies sommige zaken, bij gebrek aan expertise, onbenoemd blijven. Dat geldt niet voor de Purperen gordijnzwam (*Cortinarius purpurascens*) die bij de eiken in de laan groeit, maar in het lager gelegen hooiland ernaast zijn vruchtlichamen laat zien en dat soms met tientallen doet. Ronduit zeldzaam is de Roodrandgordijnzwam (*C. anthracinus*) die in het noordelijke deel van Nederland alleen hier en in het Natuurschoonbos (dankzij de aanwezige potklei) tussen Roden en Nietap voorkomt. In het zuidelijke deel van Nederland komt deze mooie paddenstoel op slechts 10 plekken voor.

Links: Purperen gordijnzwam,. Rechts: Roodrandgordijnzwam., foto's door Cees Koelewijn.

Naast andere symbionten als amanieten en zompzwammen is er nog een groep van zo'n 60 melkzwammen. Als je een stukje van de hoed afbreekt komt er 'melk' uit. Dat kan waterig zijn, maar ook wit, geel en groen etc. De kleur is ook afhankelijk van de duur waarop het aan de lucht wordt blootgesteld. Een bekende verschijning in De Kleibosch is de Vuurmelkzwam (*Lactarius pyrogalus*). Deze groeit uitsluitend bij hazelaars. Naast geur is de smaak van het vruchtvlies, maar ook van de melk vaak kenmerkend. Die van de Vuurmelkzwam is, de naam verradt het al, loeischerp. Onder het voorwendsel dat die van deze soort mild is wordt af en toe tijdens (publieks)excursies een vrijwilliger gezocht die de proef op de som wil nemen. Als iemand er intuït proeft hij/zij het uren later nog!

Vuurmelkzwam, foto door Cees Koelewijn

Cees Koelewijn, coördinator paddenstoelenwerkgroep Noordenveld.

U ontvangt deze nieuwsbrief omdat u zich geabonneerd hebt op de nieuwsbrief van stichting Natuurbelang De Onlanden.

*Met vragen kunt u contact opnemen via info@deonlanden.nl.
Wilt u het werk van onze stichting steunen? Meldt u dan aan als ONLANDER via onze website www.deonlanden.nl*